

NAGY GÁBOR
Iszkáz titka

Könnyű annak, aki nem ismerhette Nagy Lászlót.

Könnyű, mert a személyiség közvetlen súlya nélkül birkózhat a szövegekkel.

És könnyű, mert megfelelhet a nyelvfilozófiákból kiinduló irodalomértelmezés elvárásának: csak a szöveg van, más semmi.

Szerettem volna ismerni Nagy Lászlót, ám erre még a vakvéletlen sem igazán nyújtott esélyt: hat éves voltam, amikor elhunyt. Halálhíre sem jutott el hozzám. Az első, akiére emlékszem, Illyés Gyuláé volt, majd 1989-ben gimnáziumi barátommal már megrendülten fogadtuk Weöres Sándor halálhírét.

Persze, tizenévesen már Nagy Lászlót is olvastam. Fogalmam sincs, mit értettem belőle, csak arra emlékszem, hogy képeinek váratlansága és mégis-természetessége, a valóságból sarjadt elevensége lenyűgözött.

Egy vas megyei verselgető tanár, kiszemelve engem tanítványának, azzal biztatott, hogy Nagy László után nem érdemes verset írni. Ezek után elbújtattam a polcomon a Nagy László-kötetet, ne férjek könnyen hozzá, de elbújtam önjelölt mesterem elől is, amikor a körmendi gimnáziumban kerestt: átmásztam az udvari kerítésen és hazáig futottam.

Az már egyetemi éveim körüli tapasztalat, hogy egyre több olyan írással találkozom egyes folyóiratokban, amelyek egyszerre próbálják csökkenteni Nagy László jelentőségét, és ellehetetleníti néhány fiatalabb költőt azzal, hogy Nagy László-epigonnak bélyegzik. Naiv voltam, amikor elcsodálkoztam magamban, hogy nem érzik ebben az ellentmondást. Nagyobb dolgokról volt itt szó, mint a logika. A Király István és más lukácsisták által támogatott irodalomszemléleti irányváltás, amelynek paradox jellemzője volt az individualitás kizárólagossága és az elszemélytelenített szövegolvadás, csak akkor juthatott érvényre, ha az ezzel szembe szegezhető legnagyobb teljesítményeket kikezdi, leértékeli, megrágalmazza.

Nem idézem föl ennek a történetét, hisz a szemlélet letűnőben van, ha károkozása részben velünk él is. E szemlélet mezseréi közben ugyanis elővillant a pucér valóság: az irodalom nem vonatkoztatható el az őt létrehozó kultúrától, közösségtől, a nyelv nem függetleníthető attól a világtól, amelybe beleágyazó-

dik, és a mű mégiscsak egy alkotó személyiség alkotása. Ha nem ismerjük is Homérosz és Shakespeare életét, attól még nem kell lemondanunk arról a „külsőnek” bélyegzett filológiai tudásról, hogy Tamási Áron *Ábelét* meghatározza szerzőjének erdélyi származása és a trianoni nemzetcsönkítés ténye. Hogy a *Születésnapomra* szerzője valóban összekülönbözött a Horger Antal nevű nyelvessel. Hogy Nagy László – többek között – behatóan foglalkozott a bolgár népköltéssel és Federico García Lorca lírájával, és ezek bizony nyomot hagytak saját versein is.

És lassan a „Nagy László-epigonok” jó részéről is kiderült, hogy eredeti és jó költők. Az, hogy oly sokan – ha nem is valamiféle gogoli köpönyegből, de – Nagy László tollat, ecsetet, faragókést oly könnyedséggel forgató kezének baráti szorításából kibontakozva találtak rá saját önálló kézmozdulataikra, szavaikra, nem-hogy rosszt fényt vetne bármelyik földre, hanem tanúsítja, hogy Nagy László életműve origója a hetvenes évtizedektől napjainkig a hagyományközpontú, közösségi elvű irodalomszemléletnek, vagyis amit ő képviselt és hozott létre, az máig követőkre talál.

A szocializmus gerincroppantó, gerincferdítő időszak volt; kevesen őrizték meg egyenes tartásukat úgy, hogy közben elefántcsonttoronyba sem zárkóztak. Azt hiszem, ez a titka annak, hogy a nyolcvanas évektől oly sokan – megalkuvó féltehetségek és bértollnokok – fenekedtek ellene. Nagy László ezt írta naplójában: „Én elsősorban emberi költőnek tudom és érzem magam. De a nyelv, a sors, a gond köt ehhez a hazához, néphez. S ha van erőm olykor, s van lehetőségem: kiállok érte. Vajon szégyellnem kell ezt?” A kérdést mostanság is föltehetjük magunknak nem egy alkalommal. Amikor – a Béres-ügyben – az Országházba hívták, ezt válaszolja: az a ház „nem az enyém, nem megyek.” De az ügy érdekében mégis elmegy, kemény föltételeket szab a Minisztertanácsnak, s mint írja, „megegyezésem föltételes. Ha valami nem történik meg, azonnal belecsapok a lavórba, és intézkedem. (...) Ebben a puszkaporos hangulatú Közép-Európában kénytelenek most jól viselkedni. Egymagam olyan grimbuszt csináltam volna, ami több mint az a 30 aláírás.” Ez a tenni-tudás, a tette-kész bátorság mutatkozik meg egy másik esetben: „'58-ban Szófiában falhoz vertem egy hazánkfiát, mert kezemet véresnek mondta és pisztolyt fogott rám.”

Nagy László művészi programja egyszerre nyugszik esztétikai és etikai alapokon: „Költői erővel, kemény metaforákkal menni az álság falai ellen.” Ez

Elhangzott a Nagy László-emléknapon, Iszkázon, 2013. július 20-án.

az etikai rendíthetlenség nem csak társadalmi és létkérdésekben, a poétika legkisebb szintjeiig jellemző rá. Ahogyan Domokos Mátyás írta róla: „Számára (...) a költészet mesterségbeli részének a tökéletes elsajátítása és gyakorlása etikai kötelességet jelentett, amelyben a hajdani képzőművészjelölt, s halálig rajzoló, fúró-faragó ember szakmai tisztességtudása az anyaggal, a megcsinálással, a formáló tevékenységgel szembeni alázata is kifejeződött valamiképpen.” S mindez azzal a megalkuvás nélküli egyenességgel, amelyre a kádári korban kevesen – bár jóval többen, mint azt ma sokan elhithetni szeretnék – voltak képesek: „Megérhettem, hogy verseim érvényt szereztek maguknak, bár nem tettem értük semmit, nem szervezkedtem, nem alázkodtam, nem vesztem sem mást, se magamat.”

Érvényt szereztek maguknak azáltal is, hogy néhány jeles irodalomtörténész, dacolva a kor elvárásaival, különleges figyelmet szentelt Nagy László költészetének. Kiss Ferenc, Féja Géza, Tüskés Tibor, Czine Mihály még a költő életében lettek hívévé a Nagy László-i szónak, napjainkig előretételek pedig Vasy Géza, Jánosi Zoltán, Tarján Tamás és sokan mások említhetők azok közül, akik e költői hagyományt tovább éltették, éltetik.

A legjelentősebb Nagy László-kutatótól most vetünk végső búcsút. Nagy László temetésén mondta Örkény István: „Nekem ő volt a nyár és a bőség; most fagyos földbe temetjük.” Nagy László nyáron született, télen halt meg, monográfiája éppen fordítva: februárban még születésnapját ünnepeltük, s most fojtogató nyári melegben búcsúztattuk. Sokunk tanára, mestere, Görömbei András egész pályája alatt hű maradt a Nagy László-i cselekvő etika és engedmények nélküli esztétika kettősségének elvéhez. A *Nagy László költészetéről* írott monográfiája egy idejélműltnek kikiáltott műfaj hitelét, becsületét adta vissza összetett látásmódjával, a poétikaiban, a művészi felmutatva a személyes (és az attól elválaszthatatlan közösségi) identitás jelentőségét, ember és műve egységbe forrását.

Soha nem kérdeztem Görömbei Andrást Nagy Lászlóról mint emberről. (Ez is olyan mulasztás, amelyből egyre többet veszünk észre, ha valaki eltávozik közülünk.) Ő maga is ritkán hozakodott elő személyes ismeretségükkel. Emlékszem, egy doktori szemináriumon mesélte, hogy amikor megkérdezték Nagy Lászlót Király István monumentális Ady-monográfiájáról, azt válaszolta: „Minek fűrészpont zabálni, ha nem muszáj.”

Görömbei András arra is gyakran figyelmeztetett, hogy ne üljünk fel a divatnak, figyeljünk arra, hány költő folytatja átalakítva azt a hagyományt, ami Balassitól, Csokonaitól, Berzsenyitől Vörösmartyn, Petőfin, Aranyon, Adyn és József Attilán át Nagy Lászlóig ível. Hány kortársa van, akinek műve érvényes: Szilágyi Domokos, Szécsi Margit, Hervay Gizella, Kányádi Sándor, Ratkó József, Buda Ferenc, Ágh István, Kiss Benedek...

A mai délután, amikor, folytatva a hagyományt, Nagy László születésnapjára is emlékezünk (mostanság lenne 88 éves), az ünnepi műsor arról szól, hogy a Nagy László nevével is fémjelzett szellemiség tovább él. Hogy idősebbeket és fiatalokat egyaránt megérintett az a szellem, amely Nagy László verseiből sugárzik. Ágh István, Bella István, Dobozi Eszter, Falusi Márton vagy Szentmártoni János – mindannyian hitet tesznek valami megfoghatatlan mellett, amely ott rejlik Nagy László verseiben, de amit itt is mindnyájan érezhetünk, valahányszor eljövünk a költő szülőházához, Iszkázra. Féja Géza így írt erről: „Nagy László titkának a nyitját, azt hiszem, Iszkázon kell keresnünk. Mindig úgy éreztem, mintha szoborszerű arca mögött paraszt ősök serege sorakoznék, a »családfa« pedig talán az őshazáig ér. (...) Egy bizonyos: az abszurd, a valóságfeletti, mindaz, ami Nagy Lászlót tényleg »avantgardista« költővé tette, közelebb állott a folklór időtlen idejéhez, egységes teréhez és merész képzetkapcsolásaihoz, mint bármelyik irodalmi »irányhoz«.” Ezt az időtlen időt, az archaikus folklór bartóki léptékű műbe illesztését tárta fel Nagy László-elemzéseiben Jánosi Zoltán; ma a zene eszközével idézi meg ugyanezt Örkös Csaba.

Nehéz lehetett ismerni Nagy Lászlót. Megfelelni szigorú erkölcsi és esztétikai elvárásainak. Mégis könnyebb lehetett, mint nélküle.

Nem találkozhattam Nagy Lászlóval, de ismerem legalább tucatnyi embert, akivel ha kezet szorítok, a tenyerében ott van Nagy László keményen férfias kézfogása is.

És ismerem egy helyet, ahol az öreg fák árnya alatt ha néhányan összegyűlünk, Nagy László jelenléte teljesen kézzelfoghatóvá válik (mi magunk meg szinte valótlanul könnyűvé), ahol az időnek nincs kezdete és vége, mert ami egyszer megíratott, az létezik, ha van, aki éltesse, ahol jó a fübe leheveredni egy fűszállal a szánk sarkában, égret vetett tekintettel.

Iszkáz a magyar irodalom legbensőségesebb zarándokhelye.